

Eski Yunan Tarihine Giriş: 11. Dersin Metni

11 Ekim 2007

1. Bölüm : Drakon Yasaları; Atina Kolonileri

Profesör Donald Kagan: Zannedersem son olarak size Kylon'un peşinden giden asillerin yaptığı hükümet darbesi (*coup d'état*) hakkında bilgi vermiştim, hani komşu kentlerde yaygınlaşan tiranlıklar gibi bir tiranlık kurma çabalarıyla bağlantılı olarak; hemen yanlarındaki Megara'daki gibi bir tiranlık kurmaya çalışmışlardı. Ama bu darbe başarısız oldu; insanları darbeye sürükleyen sorunlar yok olmadı ve değişime çanak tutan devamlı baskı, erken *polis*in geleneksel aristokratik cumhuriyetinden uzaklaşmaya ve aristokratların bu sorgulanamaz geleneksel egemenliğini reddetmeye varan bir noktaya kadar yol açtı. Yine de bu tarihlerin hepsinin geleneksel olarak kabul edildiğini, kesin olamayacaklarını, ama yine de genel olarak işe yarar bir kronoloji sunduklarını düşünün. Geleneksel tarih, 621'de Atinalıların ilk yazılı yasalarına sahip olduğunu duyduk, bu meşhur Drakon Yasalarıydı, Yunanca buna kısaca 'Drakon' denmekteydi.

Bunun hakkında elimizde olan veriler, özellikle cinayetle ilgili bir çeşit yasa olduğunu ortaya koymakta ki, Yunan düşüncesinde bu konunun yeri özeldi. Birçok ilkel toplumda aslında birbirlerine benzer olmalıydı; cinayet dini inançlarla ilintiliydi. Yunan toplumu savaş sırasında insan öldürülmesini doğal karşılıyordu ve de bir şekilde dini bir kirliliğin temizlenmesiyle bağlantılıydı. Bundan başka, özellikle dinsel olmasa da, bir başka ilkel kavramla da bağlantılıydı, bu da her cinayetin kan davası şeklinde öcünün alınmasını içeren bir düşünüş tarzıydı. Tüm erken toplumlarda olduğu gibi, bu kavramın da artık yeterli olmadığı bir noktaya gelinecekti ki, bu da yeterli boyutta gelişmiş bir uygarlığın ve şehirleşmenin olduğu, değişikliklerin kendiliğinden olduğu, insanların artık buna dur demeleri gerektiği bir zamanda olacaktı. Bunun bir sebebi de, doğallıkla, bu tip şeylerin toplumları parçalıyor olmasıydı; hele siz bir toplumu kurmak ve geliştirmek istiyorsanız, burada, *polis*in kurulma aşamalarında olduğu gibi.

Bunlar doğal anlaşmazlıkları çözümlenecek hükümet sistemlerinin olmayışından kaynaklanıyordu. Sadece asiller vardı. Bir konsey de olsa, güvenilir ve saygın birilerine gidilip, bunlardan hak hukuk arayabilmek gerekiyordu. Zaman geçtikçe bunun yeterli olmadığı anlaşılacaktı ve toplum da bu arada gittikçe daha birleşecek ve daha inandırıcı sistemler arayışına girilecekti, ki Drakon Yasaları'nda gördüğümüz aslında buydu. Herkesin ulaşabileceği ve okuyabileceği yazılı bir yasanın olması, doğallıkla herkesin okuma yazması yoktu, ama yine de okuyabilenler, bunlar çok olmasalar da, diğerlerine anlatabilirdi artık okuduklarını. Sırf bu olasılık tek başına artık aristokrasinin düşüşte olduğunu göstergesi olarak algılanabilir, bu ana kadar aristokratlar sadece yasaları bildiklerini iddia ediyorlardı, insanlar da onlara gidip yasaların ne olduğunu onlardan öğreniyordu; doğallıkla istedikleri gibi yorumlayabiliyorlardı yasaları, bu da onlara

itibarın yanı sıra müthiş bir toplumsal güç kazandırıyor. Olduğu kadarıyla, en azından yasaların bazı kısımlarında, yasal olarak aristokratların güçlerinin nasıl kısıtlandığını bilmek de başka bir ayrıcalıktı.

Drakon Yasaları hakkında birçok hikaye bulunmaktadır; erken yasaların birçoğunda olduğu gibi, Drakon Yasalarını daha ünlü ve ünsüz olanlarıyla, çok daha erken olanlarla, hele antik Mezopotamya'dakilerle karşılaştırabiliriz. Bunların arasında en meşhur olanı, ki bununla ciddi benzerlik gösterdiğini vurgulamalıyım, bugün Paris'deki Louvre Müzesinde bulunan, İ.Ö. 2. binde kaleme alınmış Hammurabi Yasalarıydı. Buna göre diyebiliriz ki mesela, "şu kişi şöyle davrandı, bunun cezası şudur". Bizim açımızdan Drakon Yasaları gibi erken yasalar çok sert ve acımasızca olarak algılanabilir. Daha sonraları Yunanlılar Drakon Yasaları hakkında, "Mürekkeple değil de kanla yazılmıştır" diyeceklerdi. Aslında bunun sadece yaptığı, olağan uygulamaların yazıya dökülmelerinden başka bir şey değildi.

Aslında kimse yasa üretmiyordu; olanı yazıya dökerek bilinen yöntemleri yazılı hale getiriyordu. Yine de bu gelişimin önemi özelliklerinden birisini zaman içinde insanların bunların ne kadar acımasız olduğunu anlamaları oluşturmaktaydı; toplum zaman içinde biraz rahatlayacak ve cezaları azaltacak, yasallaştıracak ve yasaları yumuşatacaktı. Bu o dönemdeki dinamiklerle bağlantılı başka bir gelişmeydi, – ama aristokratlar güçlerini iyi kalplilikten, isteyerek azaltmak niyetinde de değildi. Normal insanları ilgilendiren legal yöntemlere hâkim olmak için baskı vardı ve bence, bu gittikçe önem kazanan ve istekleri artan *hoplit* çiftçi sınıfından gelen bir baskıydı.

Kendi hayal gücümüze dayanarak, erken Atina cumhuriyetinin eski sakin yaşamında oluşan önemi değişimlerin bir başkasının da Atinalıların Attika'nın batısında, Attika ve Megara arasındaki Saronik Körfezi'nde bulunan Salamis adasını ele geçirmeleri olduğunu öne sürebiliriz. Bundan sonra Atina ve Megara, Salamis'in kontrolü için uzun zaman birbirleriyle savaşacaktı ve bununla bağlantılı olarak 7. yüzyılın içinde, belki sonlarına doğru, Atina Salamis'i ele geçirip, buraya kendi insanlarını yerleştirecekti. Burası, bahsettiğimiz *apoikia* niteliğinde tam bir koloni değil de, aslında Attika'nın bir parçası olacaktı ve Attika'nın bölgelerinden birisi haline gelecekti. Atina *polis*inin genişlemesinin ilk aşamalarından birisini, hani başka yerlerde bahsettiğimiz gibi, işte bu oluşturmakta, bu da bizim için 7. yüzyılın sonları, 6. yüzyılın en erken dönemlerini işaretlemektedir.

Atinalıların ilk deniz ötesinde kurdukları koloni, Sigeion adında Ege Denizinin ötesinde bir yer, Çanakkale Boğazı'nın girişinde, yani Hellespontus'ta bir yerdi; bence buranın seçimi şans eseri yapılmamıştı, çünkü bu Hellespontus'tan geçen yol Marmara Denizinden, İstanbul Boğazı'ndan Karadeniz'i geçiyordu ve Atina'nın ekonomik gelişimi sürecinde Atina için en kritik ticari yollardan birisini oluşturacaktı. Bir süre sonra, Atina karışık ekonomisini geliştirdikçe, – çünkü nüfus arttıkça bu yolla şehrin buğday ihtiyacını karşılanabilecekti– bu yola ciddi derecede bağımlı olacaktı. Dolayısıyla, Atina'nın ileride gelişip baskın konumuna erişmesinde bu yolun çok önemli bir rolü vardı.

Tahminimce bunun nedenleri, diğer yerlerde göreceli olarak daha geç ve az olsa da, yine de benzer nitelikte olmalıydı. Toprak için açlık, artan bir nüfusun varlığına işaret etmekteydi ve daha fazla toprağa ihtiyaç vardı ve bulunulduğu yere bakılırsa, bence erkenden ticari ihtiyaçların kaçınılmazlığını düşünölmeye başlanmıştı ve bu yönde de oldukça ciddi ticari olanakların varlığından gayet haberdardılar.

2. Bölüm : Krizler ve Atina'nın Yükselişi ve Tek Arkhon olarak Solon

İşte, görüyoruz ki, Atina'nın diğer Yunan devletleri gibi açılım yapmalarını tetikleyen bir sürü değişim olmaktadır ve bu da bizi erken 6. yüzyıla getirmekte, yani bence, daha önce de vurguladığım gibi, ama yine de söyleyeceğim, Yunan tarihinde ve doğallıkla Atina tarihinde, ilk gerçek ve önemli meşru olarak adlandırabileceğimiz kişiye, yani Solon'a gelmiş bulunuyoruz. Şimdi size ondan bahsedeceğim.

Hakkında insan olarak çok şeyler söyleyebilmemizin sebebini yazmış olduğu şiirlere bağlayabiliriz, şimdi sizlere yazdıklarından bir kaç kısım okuyacağım; bu şiirler aslında Solon'un hakkında ve içinde yaşadığı dünya hakkında bize pek çok şey söyler. Ve doğallıkla, elimizde hakkında çok ama pek çok hikaye var, kendisi tarih içerisinde sırf Atina'da değil, tüm Yunanistan'da da eleştirel birisi olduğundan sıklıkla anımsanır. Daha sonraları, Yunanlılar kendi tarihlerinde 7 bilgenin (Arkaik dönemin 7 bilgesi) bir listesini çıkarttığında Solon da bunlardan birisi olacaktır. Doğallıkla, Solon'un yaptıklarının doğruluyla bağlantılı sorunlar arasında, net bir biçimde Solon'la hiç bir ilgisi olmayan geç dönem hikayeleri de Solon'a bağlanmıştı; çünkü herkesin ününü duyduğu bu önde gelen kişilik hakkında bir şeyler biliyordu ve "Solon şunu yaptı, Solon bunu yaptı" dendiğinde gerçekten yapıp yapmadığını bilmek artık pek de kolay değildir. Biz sadece olabildiğince iyi bir biçimde bunu anlamaya çabalayabiliriz, ama bu konudaki sorunlardan birisi de budur.

Solon'un ön plana çıkarttığı şeylere baktığımızda, net olarak görebileceğimiz şeylerden birisini, Atina'nın bu dönemlere gelindiğinde içeriden gerçekten ciddi sorunlar yaşamakta olduğudur. Bu dönem de, Solon'un tek *arkhon* olduğu yıl İ.Ö. 594'tür. Bu kesin olmayabilir, ama yine de 5. yüzyılın başlarında olduğumuzu belirtir. Solon'un kendisi tarafından şiirlerinde ortaya koyduğu görüntü Herodotos ve başka yazarlarla birleştirilince ortaya çıkan tablo budur: Atina'daki krizden köleleştirilmiş halk çok etkilenmekteydi. Bunlar köleleştirilmiş, sonra da Attika'da köle olarak yaşayan gruplar değildi bir tek, bir de dışarıya satılanlar vardı, ki bunlar Atinalılar tarafından da unutulmuşlardı. Bu da bizlere uzun bir zaman sürecini kapsayan bir sorun olduğunu gösterir. Yani bunun anlam kazanması için en az bir kaç kuşak sürmeliydi. Ama bahsettiğimiz dönemde ancak zirveye ulaşıyor. Bir de şu var, insanlar nasıl köle konumuna düşüyorlardı?

Burada insanlar her zaman köle değildi. Bunlar başka yerlerden köle olarak kullanılmak üzere de satın alınmamıştı. Bunlar fethedilen toprakların ele geçirilerek köle yapılmış insanları değillerdi. Bunlar bir zamanlar özgür olan Atinalı yurttaşlardı ve sonradan köle

olmuşlardı; nasıl köle olduklarına bakarsak, borç yüzünden diyebiliriz. Kredi almış ve borçlarını ödeyememişlerdi ve artık bir noktadan sonra ihtiyaçları olan kredinin güvence olarak karşılığını verebilecek bir şeyleri yoktu ellerinde. Toprakları olsaydı, çoktan ellerinden gitmişti. Taşınabilir malları, tüm taşınabilir varlıkları da ellerinden gitmişti. Tek ellerinde kalmış olanlar insanlardı; size hoşlanmasam da gerçeği söylemeliyim arkadaşlar; tahminen ilk yaptıkları kendi çocuklarını borç karşılığı güvence olarak ortaya koymaktı ve borçlarını ödeyemeyince, çocuklar borçlu oldukları kişilere, borçlarının karşılığı köle olarak gidiyordu; kamımca bu yetişkinlere de olan bir durumdu; köle olan insanların sayısı büyük olmalıydı ki, bu ciddi boyutlarda bir sorun haline dönüşmüştü.

Duruma bakarsak, doğrudan köleliğe geçmeden önce bir de çok zavallı durumdaki çiftçilikle uğraşan bir grubu ele alalım. Yunanlılar bunlar için *hektemoroi* terimini kullanıyordu, bu kelime de “altıda bir adam” anlamına gelmekteydi; bunun anlamı da hala tartışılır. Bu insanlar o kadar borç altında kalmışlardı ki toprağı ekmek için kiralara hale gelmişlerdi; burada asıl soru “kazançlarının altıda birini mi beşte birini mi ellerinde tutuyorlardı?” dır. Kamımca, bu tür çiftlik ortamlarını tanıyan herkes kazancın altıda birinin ancak verilebileceğini düşünürler, çünkü zaten kazançları da pek fazla değildir. Başka türlü hayatta kalamazlardı. Her neyse, bu altıda bir adamlar aslında toprak sahiplerine olan borçlarını onlardan onların kontrolü altında toprak kiralayarak borçlarını ödeyen insanlardı.

Bu durumun bir başka yanı da üzerinde ipotek olan toprakların üstüne, bunu belirten taştan yazılmış yazıtların toprağı dikilmiş ve bunların da bizler tarafından bulunmuş olmasıydı. Bunlara *horoi* denmekteydi ve günümüzde *horoi* tarlalara dağılmış olarak bulunduğundan birçok çiftçinin bu dönemlerde aslında ne denli kötü borçlar altına girmiş olduğu anlamaktayız. Araştırmacılar bunun nasıl oluştuğunu sorgulamıştır, buna rağmen birçok kişinin yorumlarını okurken tatmin olduğum bir yanıt henüz ben rastlamış değilim; ta ki benim kahraman olarak gördüğüm araştırmacılardan birisi, yani kendisi de çiftçi olan, Victor Hanson’unkine kadar. Çiftçileri anlamak için onun bakış açısının ne kadar yardımcı olduğu inanılmazdır, ayrıca işlerin nasıl bu düzeye geldiği hakkındaki yorumları çok hoşuma gidiyor; şimdi izin verin de olayların nasıl geliştiğini hızlıca anlatayım.

Hatırlarsanız, bu zamanlar tarımda ilerleme dönemleriydi ve dolayısıyla üretimde de ilerleme kaydedilmekteydi. İnsanlar daha önce kullanılamayacak topraklarda üretim yapmaya başlamışlardı, çünkü zeytincilik öğrenip ve üzüm yetiştiriyorlar ve dolayısıyla zeytinyağ ve şarap üretiyorlardı; böylece daha önce tarıma uygun olmayan bölgelerde üretim yapmaya başlamışlardı ve aslında başlarını böyle derde sokmaya başlamışlardı, çünkü tarımda her zaman başarılı olmak olası değildi. Her toplumda, iyi olma çalışmalarına karşın hatalar yapıp başarısız olan çiftçiler vardır; çünkü doğa onlara her zaman sevecen davranmaz; tarımda şansın rolü de büyüktür. Ama işte işler yolunda gitmeyince insanın başı da derde girer.

Başladıkları zaman ellerinde bir ürün vardır, ama iyi sonuç vermeyebilir. Bu durumda bir

sene sonraya para gereksinimi doğar, hem kışı kotarmak için, hem de bir sonraki yılda da tohum alabilmek için. Bunun için, eğer bir sonraki yıl yine ürün fiyaskoyla sonuçlanırsa diye, doğal olarak borç almak gerekir; işte böyle olaylar geliyordu. Tahminimce böyle olmaktadır bu işler. Hanson'a göre, çiftçilerin çoğunluğu bu derece etkilenmiyordu. Durumları iyiydi. Başarısız olanlar doğallıkla kötü boyutlarda etkileniyordu ve yeteri kadar başarısız kişi vardı ki, bu sorun ciddi boyutlara ulaşmıştı. Bu fikir daha erken teorilere karşıdır aslında; örneğin, Attika'nın toprağı çok tarımdan yıpranmış olduğu gibi. Eğer Hanson doğruysa, bu durum aslında o zamanda eskiden düşünülenlere göre daha az doğruydu, çünkü bu dönemde bayağı çeşitlilik vardı ve bu tarıma da yansiyordu ve tarımda da eskiye göre daha fazla çeşitlilik söz konusuydu.

Bir başka teori de, sorunların kökeninde olası orman kesimleri yer alır. Yüzyıllar boyunca Atina'nın ciddi boyutlarda ağaç kesimine maruz kaldığı gerçekten doğrudur; hatta Platon dahi Atina'nın nasıl ağaç kesimi yüzünden 4. yüzyıla geldiğinde çıplak kaldığından bahseder, ama bunun özellikle Solon zamanında olduğunu düşünmemiz için elimizde bir sebep yok. Ağaç kesimlerinin bu boyutlara eriştiğı, bunun da tarım alanlarıyla bağlantılı sorunlar yaratacak boyutta olduğu konusunda aslında elimize geçen çok fazla veri yoktur. En sonunda Hanson şöyle bir fikirle ortaya çıktı: Ona göre oluşan kriz aslında doğaldı ve başarı ve başarısızlık arasında gelişen evrimin bir parçasıydı. Toprak kullanımında nüfus artışıyla oluşan değişimlerin doğal bir sonucuydu, bu da bana Atinalıların düzeltmeye çalıştıkları sorunların kökeni hakkında yeterli düzeyde inandırıcı bir açıklama olarak gelmektedir.

Ama düzeltme çabaları hakkında bir soru sormasak da, asıl soru, bu durumda ne yapılması gerektiğiydi. Bir şeyler yapmak gerektiğı konusunda baskılar vardı ve bunlar iki aşamalıydı. Tabii Atinalılar bayağı rahatsız olmuştu, ki insanların hepsi doğrudan zarar görmüyordu. Ama siz acı çekiyor olmasanız dahi komşunuzun azabını nasıl paylaşırsanız, işte durum böyleydi. İnsanlar üzerinde baskı yaratan bir başka öge de komşuları olan Megara'daki fakirlerin düştüğü durumun boyutuydu, buraya bir ihtilal sonunda tiranlık gelmişti; benzer gelişme Korinthos'ta da söz konusuydu, yolun biraz ötesindeki Skythia'da da aynı şey oluyordu, bu durumda üstün pozisyondaki ve hayatları rahat olan insanlar endişelenmeye başlamışlardı; eğer sosyo-ekonomik sorunlarını çözemezlerse, tiranlıkla yüz yüze kalacaklardı. 30-35 yıl önce Kylon da aynı şekilde düşünmüştü; tehlike halen devam etmekteydi, işte bence bunu aklınızda tutmanız gerek.

3. Bölüm : Solon'un Seçilmesi

Tiranlık tehdidi reform girişimlerinin ne denli gerekli olduğunun göstergesi olmuştu ve Atinalılar daha önceleri düşünemeyecekleri bazı şeyleri denemekten artık çekinmiyorlardı. Bu durumda aralarından bazı kişileri seçtiler. Bir Atinalı Atina'nın normal hükümetini oluşturan dokuz *arkhon* yerine tek kişi olarak sorumluluk almaya başladı ve bu kişinin Atinalıların yasalarıyla uğraşıp Atina'yı kurtarmaya çalışmasına izin verildi. Düşünün durum ne denli vahimdi ve bu durumun bir kısmını da, bence, hiç bir şekilde bir vatandaş koalisyonunun oluşturulup buna canı gönülden güvenebileceklerinin

inanılası olmayışına bağlamak mümkündür.

Toplumun çeşitli kısımlarının ilgi alanları arasında yeterli farklılıklar vardı ve bu tür bir toplumda birliktelik sağlamak olası değildi, yoksa bu tür bir şey hayatta yapmazlardı. Burada vurgulamalıyım ki, Solon'un *arkhonluğu* gibi bir durum Yunan tarihinde başka şehirlerde de aynı zamanda oluşmaktaydı. Bazen bu konuma *aisymnetes* adında bir kişi atanıyordu, bu kişi de anlaşmazlıkları düzeltmekle görevlendirilmişti. Bu fikir doğallıkla Yunanlılara doğal geliyordu, ama bunun aslında Yunanlılar için ne denli sıra dışı olduğunu düşünmeliyiz. Solon'u seçtiler. Neden Solon'u seçtiler? Herhalde, bu işi yürütebilecek akıl, irfan ve adalete sahip olarak tanınmış olmalıydı. Askeri faaliyetleriyle meşhur olmuştu, şöhret yapmıştı. Megaralılara karşı orduları savaşta yönetmiş, iyi savaşmış, başarılarının her bir taraftan duyulmasını sağlamış, bu yaptıkları sayesinde ünlenmişti ve doğallıkla kendisinin başka özellikleri de tanınıyordu artık.

Eğer şiirlerini okursanız, kendisini, ne denli güzel anlatan kişi olarak görürsünüz; insanları aklındakilere ikna edebilmek için kullandığı taktik bayağı popüler olmuştu. Burada neler olduğuna bakmalıyız ilk önce. İlk önce, bize onun bir adam olduğu söylenmişti, – ama elimizde birbirine uymayan hikayeler var ve zannedersen ben bunun nedenini biliyorum. Bir hikaye, kendisinin asil bir aileden geldiğini ve atalarının çok meşhur olduğunu söyler. Başka bir hikaye, orta karar bir aileden geldiğini anlatır, ama bu o kadar anlamlı değil. Bence en iyi açıklama, kendisinin kesin bir asil aileden geldiğidir. Bu tip toplumlarda, ancak bu nitelikte bir kişi liderlik pozisyonuna gelebilir. Ama asıl kitleleri etkileyen şeyin, – eh çok ama çok zengin olmasa da fakir bir adam da değildi. Ama insanları etkileyen şey, şiirleriyle verdiği mesajlar ve yaptığı propagandaydı ve hatta ortaya koyduğu reformların karakterleri aslında kabul edilebilir ölçülerdeydi.

Bu sonradan herkes, yani tüm Yunan toplumu tarafından hayranlıkla ve takdirle karşılanacaktı. Bu dönemde Delphi'deki Kehanet Alanı'nın Yunan tarihinde hem Yunan topraklarında, hem komşu bölgeler için ne denli önemli bir konuma geldiğini, ne denli etkin olduğunu aklınıza getirin. Delphi'deki Apollon Kehanet Merkezi modernleşmeyi teşvik eden en ünlü yerdirdi. Yunanca kelime, kendini kontrol etme ve modernleşme anlamına gelen, *sophrosyne*. Hatırlarsanız Delphi'deki Kehanetler hep, “kendini bil” mesajı verir, yani “insanlığının üstünde bir yaratık olmadığını unutma” “sadece bir adamsın, aşırılığa kaçacak bir şey yapma.” “Her insan ölçülü olmalıdır”. Yunanlılar tarihleri boyunca bu ölçülülük tapınağında tapınmayı hiç bırakmadılar. Eleştirel bir bakış açısına göre, Yunanlılar ölçülülüğe alışıklardı, çünkü bu aslında çok onlar için nadirdi, ama düşünürseniz bizim aramızda da nadir olan bir olgu bu. İşte Solon bu Yunan dünyasında, gittikçe yayılan bakış açısının güçlü bir temsilcisi olarak, yaptıkları ve söyledikleriyle önemli adımlar atılmasında temel katkılarda bulunmuştu.

4. Bölüm : Solon'un Ekonomik ve Sosyal Tedbirleri

Tamam, şimdi de yaptığı bazı şeyleri ele alalım. Kesinlikle Solon'un yaptığını bildiğimiz şeyleri ele alacağım şimdi; başka bazı şeyler de ona atfedilmekte ama bunların

otantikliğinden tam emin değiliz. Ama en temel sorun, bu topraklarını kaybeden insanlarla ne yapılacağıydı; topraklarını kaybettikçe de özgürlüklerini kaybediyorlardı, bu durumda üzerinde durduğumuz tarımsal sorun da ne oluyordu? Bu durumda Solon, Yunanca'da "*seisaktheia*" denen bir ölçek getirmişti. Herhalde bilgisayarlarınızda vardır bu ve indirip notlarınızı derse getirebilirsiniz. Bunları kendiniz çalışabilirsiniz, değil mi? Bu hüküm insanın kendi vücudunu karşılık olarak gören borç sistemini tamamen yok etmişti, yani borç alanın kendisini kredi olarak göstermesi. Bu bağlamda her türlü borç silinmiş, yok edilmişti.

Ama aslında borçlar tamamen silinmemişti. Bu sistemle verilmemiş tüm borçlar devam etmekteydi. Doğallıkla fakir ve mutsuz insanlar, tüm borçlarının tamamen silinmesini isterdi. Vurgulamalıyım ki, Yunan dünyasındaki tüm alt tabakada bulunan insanlar mutsuz olduklarında iki şey isterlerdi. Bunlardan birisi borçlarının silinmesi, çünkü hep borç altındaydılar, bir diğeri de toprağın yeniden dağıtılmasıydı. Toprağın yeniden dağıtılması iç savaş demektir. Kimse savunmaksızın toprağın elinden alınmasına ve başkasına verilmesine izin vermezdi ve olaylar bu boyuta gelecekte, elinin altında bir silahlı kuvvetinin olduğundan emin olman gerekecekti. Bundan sonrada tiranlık egemen olacaktı, çünkü bu tür davranışları ancak tiranlardan beklerdiniz.

Solon herkesi toprağın yeniden dağıtımının yapılacağı ortamlardan uzak tuttu. Bu toprak meselesine ve kölelik durumuna bir bakarsak, bunun aslında fakir, köle ve borç altında olanların temelden bir değişim istemesiyle asillerin her şeyi olduğu gibi bırakmak istemesi arasındaki çekişmeden doğduklarını görmek mümkün olacaktır. Solon geldiğinde ve orta halli programını ortaya koyduğunda, – bunun tam nasıl olduğunu bilmesem de- dışarıda köle olan Atinalıları da şehre geri getirdiklerini biliyorum. Herhalde bu alanda harcayacak paraları vardı; bunu birilerinden toplamış ve insanları geri getirmeye harcamışlardı, ama en önemli şey Attika'da olanlardı. Bütün bu yapılanlar, toplumdaki sorunları bir süreliğine yoluna koymuştu, ama bu olanlar, yakın zamanda, bahsettiğimiz bu tür sorunların geri gelmeyeceklerini, güvenceye alınacak nitelikte değildi.

Bence asıl bu nokta Solon'un reformlarının tüm vurucu özelliklerini gösterecek nitelikteydi. Bu reformlar ılımlıydı, dolayısıyla da tam tatmin edici özellikte değildi. Yani, olan sorunları çözmeseler de, yine de hiç yoktan iyilerdi. Bu reformlar, ortamı düzeltmeye çalışıyordu, böylece aynı zamanda mutsuzluğu ve bundan Atina'daki özgürlüğe karşı doğacak tehlikeyi de azaltma amacındaydı, aynı zamanda sorunun zaman içinde tümenden yok olması için ortam yaratabiliyorlardı, çünkü insanların bu tip durumlarla başa çıkabilmeleri için ortaya çıkartılmışlardı. Eğer borçtan çıkacak kölelik olasılığı ortadan kalkarsa, bu tip şeylerin başka türülleri ortaya çıkacaktı. Duruma baktığımızda, ki bu anlatacağım da ne yazık ki bu durumun tam olarak gizemini çözemiyor-, ama 5. yüzyıla gelindiğinde, Atina'daki Klasik Döneme, karşılaştığımız aslında müthiş bir dönemdi; çok iyi ve sıra dışı. Bu da 5. yüzyılda Atinalı çiftçilerin ufak ama tatmin edici aile çiftliklerinin olduğunun ve bir sürü özellikle geçmişteki durumla karşılaştınca, Atinalıların hayatlarından tatmin olduğunun göstergesidir.

Yeni sistem büyük toprak sahiplerinin topraklarını ellerinden almamıştı. Atina tarihi ne denli demokratikliğiyle tanınsa da, her zaman çok zenginler ve çok fakirler arasında varlık bağlamında bir farklılık olacaktı. Ama bunda sıra dışı olan, Yunan politik düşünürlerine, örneğin, hele Aristoteles'e göre, 4. yüzyılda herkesin ekonomik olarak orta karar bir noktada bulunduğu bir ortam oluşmuş, bu da toplumda ciddi boyutta bir denge, tatmin, insanların kendi kendini yönetme kapasitesi yaratmıştı. İşte olanların sonucu böyleydi, Solon'un yaptıklarından direkt olarak türemiş olmasa dahi.

Aristoteles ve başka antik yazarlara göre, Atina'daki sikke ağırlık biriminin Peloponnessos'un batısında kullanılmasına göre, doğuda kullanılmasının da batıya göre Solon tarafından değiştirilmişti. Aynı zamanda Pheidon sikke ağırlık biriminden, Euboa ağırlık birime geçilmişti; hala insanlar bunun neden olduğunu, nasıl işlediğini anlamaya çalışmaktadır. Ege Denizinde ve doğuda ticareti daha kolaylaştırmak içindi bu, çünkü biliyoruz ki Atinalılar bu bölgelerle özellikle ilgilenmekteydi. Ama Atinalılar ticarete girdiklerinde batıda da bayağı başarılı olacaklardı. Ama bu sikkelerin hikâyesiyle bağlantılı ciddi bir de sorun var. Size anlattıklarımı aklınıza getirirseniz, sikke uzmanlarının neredeyse hepsi, sikke ağırlık biriminin nasıl değiştirdiğini sorgulamaya devam etmektedir. Yani henüz sikke yoktu. Şimdi, ya onlara inanacaksınız, ya da Aristoteles'e; benim kimle hemfikir olduğumu artık biliyor olmalısınız.

Tamam, uzun vadede çok önemli olduğunu anladığımız adımlar, ona toprağın, zeytinyağ ve şarap gibi ihracata yönelik ürün karşılığı ekimini tetiklediğini gösterir ve işte, Atinalılar topraklarını gittikçe daha fazla kullanmaya başlamışlardı, çünkü topraklar bunlardan başka bir şey üretiminde kullanılamayacak nitelikteydi. Bunu yaptıkça, Atina'nın tarımsal üretiminin gittikçe önceden daha farklı şeyleri içerdiğini gördüler, – daha farklı çeşit ürün üretimi kötü geçen sezonlardan sonra yok olmamanız için tampon yaratmaya yarayacaktı; hatta zaman içinde çok işe yarar bir şey haline geldi ve hatta 5. yüzyıl ve sonrasında Atina'nın tarımsal sağlığı hakkında açıklamalar sağlar duruma geldi.

Yaptığı bir başka şey de, – birazdan vatandaşlık şartlarından bahsedeceğim; Yunan polisleri vatandaşlıkları konusunda kıskançlık hissediyordu. Teoriye göre, tüm vatandaşlar şehirlerinin kurucularından gelmekteydi. Bir başka deyişle, Atina'daki herkes birbirine akraba olmalıydı. Ama doğal olarak, bu tam doğru değildi, Atina'da aslında birçok göçmen vardı. Ama normal olarak insanlar böyle düşünmekteydi; bu konuyla bağlantılı olan bir kavram şöyleydi, – yani, polis kavramının ne denli güçlü ve onlar için ne denli merkezi bir konumu olduğunu anlamamız gerek, aslında onu kıskanıyorlardı ve bu konuda çok bencillerdi. Bu insanların sonradan isteyip kazandığı bir şey değildi. Burası bizim yerimizdi, başkalarının değil ve biz öyle herkesi vatandaş yapmıyoruz, yani durumun temellerinde yatan buydu. O günlerde Atina'da vatandaş olmak için babanızın da Atinalı olması şarttı; bu iş başka türlü olmuyordu.

Ama Solon bunu değiştirdi; Solon Atina'ya sonradan gelip yerleşenlere vatandaşlık hakkı tanıdı ve bu insanların değerli yetenekleri olabileceğini, işe yarar becerilerinin

olabileceğini gösterdi ve bunun sonuçları da Atina'da Solon'un yıllarca izlenmesinden anlaşılır; böylece Atina bir sürü şeyin üretim merkezi oldu; ellerinde seramik vardı ve muhteşem boyalı seramikler Atina kültürünün bir parçası olacaktı, ama aynı zamanda heykel ve elimizde olmaya birçok şey daha vardı, bunların büyük bir kısmı zaman içerisinde yok edilmişti. Ama asıl olay şuydu, eğer becerikli bir zanaatkârsanız, Atina'ya gelmeniz gerekecekti, yoksa işinizde olmanız gereken yere gelemezsiniz. Atina'ya gelen her kişi, bu kurallar altında olmasa da, devamlı burada oturma hakkında sahip olurdu, ama Yunanlılar'a göre her zaman *metoikos* olarak kalacaklardı, biz buna İngilizce'de *metic* deriz, yani 'oturma izni olan', ama hiç bir zaman vatandaş olamayacak kişi.

Attika'da sadece vatandaş olanların toprak sahibi olmaya hakları vardı. Sadece vatandaş olanlar mahkemeye gidebiliyordu; vatandaş olmayanlar ancak bir vatandaş tarafından temsil edilebilirlerse şu veya bu nedenle ilgili olarak mahkemeye çıkabiliyordu. Yani önemli şeylere ulaşmaları olası değildi pek, – yani vatandaş olmayanlar Atina'nın politik hayatına katılmıyordu işte. Birçok insan da *metoikos* konumunda değildi, çünkü ellerindeki becerilerle ekonomik katkıları çok büyüktü. Solon onların Atina vatandaşı olmalarının yolunu bulmuştu; nadir bir durumdu bu. Bu ders boyunca bir kaç nadir olay dışında, göreceğimiz ki, yabancıların Atina vatandaşı olmalarında izin verilmiyordu ve ancak özel konumlarda gruplara bu izin sağlanıyordu ve hep bu konumdan, yani yabancıların Atina vatandaşı olabilmelerinden, mutsuz olacak bazı Atinalılar da olacaktı. Ama Solon'un yaptıklarının Atina devletine uzun vadede katkıları çok büyük olacaktı.

5. Bölüm : Solon'un Politik Tedbirleri

Ekonomik ve sosyal durumları bir kenara koyalım şimdi ve yasalarla ilgili konulara bir bakalım, – doğallıkla özgür bir devletten bahsediyorsanız, herkes için kritik değeri olan politik ve yasal düzenlemelere de ayrıntılı olarak bakmak gerekecek. Tahminimce, bu her toplum için önemli, ama bir cumhuriyet düzeni için açık seçik önemli. Solon Atina anayasasını değiştirdi. Bu noktaya kadar Atina anayasası doğal olarak, kendine göre bir süreçte gelişmişti, hatta geleneklere göre değişip, gelişim göstermekteydi; yani kendi kendine ilerlemişti. Kimse oturup yasa yapmamıştı. Ama Solon yasa yapmakla görevlendirilmişti ve gördüğü sorunlarla bizzat ilgilenecekti.

İlk yaptığı şey Atina'daki politik toplulukları yeni temellere göre yeniden örgütlemek oldu. Bu çok büyük bir meseleydi. O ana kadar, devletin neresinde olursanız olun, konseyde hizmet vermeniz veya memur konumunda gelebilmeniz, tamamen doğumunuzla ilintiydi. Sadece aristokratlar bu konumlara gelebiliyordu. Solon'un yeni sistemiyle bu durum yok oldu. Kuralları tamamen değiştirdi, bu konseylerde herhangi bir makama gelebilmek tamamen insanların maddi durumuna bağlı olmaya başladı. Bakın, para henüz olmadığından, insanların değerini parayla ölçemiyordu kimse. Ama o, tarımsal üretime dayanarak herkesi ölçmeye başladı; kuru ya da sıvı ürünler, elinde hangisi varsa. Bunları ölçüm metodunda *medimnoi* adı verilmekteydi. İşte Solon böyle sistemini kurmuştu.

Ölçeğin başında 5 vardı, – yani, her yıl sahip olduğunuz topraktan en az 500 *medimnoi* ölçüğünde ürün elde etmeniz gerekmekteydi. Böylece bu konuma gelen insanlar, ki buna, bakın zor bir kelime, *pentakosiomedimnoi* denmekteydi, bu da 500 ölçek anlamına geliyordu. Bu Solon’dan önce yoktu, yeni bir terimdi ve yeni bir kavramı anlatıyordu. Tek başına bir anlamı yoktu, Solon bunun yeni bir sınıf insan için üretmişti. Bundan sonra gelen sınıf eminim daha önceden de var olan koşullara dayanarak ortaya çıkmıştı, ama anayasada öngörülmemişti. Bunlar yılda 500 değil de 300 ölçek üretim yapan insanlardı, bunlara da atılı anlamına gelen *hippeis* denmekteydi. Bu terminolojiyi başka bir yerde daha kullanmıştım. Sonra da 300 değil de 200 ölçek anlamına gelen *zeugitai* gelir; “boyunduruk” anlamına gelir ve bunlar hatırlarsanız boyunduruk altındaki insanlar için kullanılmıştı. 200’ün altındakiler *thetesdi* ve bunlar Atina’da Solon’un yarattığı sistemde en alt tabakayı oluşturmaktaydı. Bu eskiden de kullanılan bir kelimeydi. Tek yeni üretilen kelime *pentakosiomedimoidu*.

Ne dersek diyelim bununla bağlantılı en önemli olan olgu, artık aristokratların kendilerinde tuttıkları politik konum üzerindeki monopolilerinin kırılmış olmasıdır. İlk iki sınıfdakiler, *pentakosiomedimnoi* ve *hippeis* ancak *arkhon* konumuna gelebiliyordu. *Zeugitai*, zannedersenem bahsetmiştim size daha evvel, *hoplit* sınıfını içermekteydi aslında. Yani bunlar devletteki üst düzeylere ulaşamaz konumdaydı. Ama, bir de 400 kişi içeren bir konsey kurulmuştu. Yunanca konsey kelimesi *boule*dir. Bu 400’lük *boule*, *zeugitai* da içerebiliyordu; bu konseyin güçleri hakkında çok fazla bilgi yok elimizde, çünkü göreceğiz ki Solon’un değişiklikleri tam olarak hiç bir zaman yürürlüğe konmayacaktı, ama ölçeklere göre ortaya çıkarılan sınıf sistemi kullanılacaktı. Ama başka konseylere bakarsak bunlar çok güçlüydü ve bir çok kararlar bunlardan çıkıyordu. Başka türlü 400 kişi içeren bir konseyde olmanın getireceği onurun bir anlamı olmazdı ve *thetesin* de politik sistemden tamamen uzak tutulmuş olduğu düşünülemezdi.

Bu insanlar meclis kuruyorlardı; Yunanca bu meclise *ekklesia* deniyordu. Solon’dan önce de *ekklesianın* varlığından haberdarız. Yunan dünyasındaki her devlette var olduğunu biliyoruz. Savaşa gidecekseniz ordunuzla gidecektiniz. *Thetes hoplit* olarak savaşmıyordu, ama bunlar hafif silahlı savaşçılar olarak donanımlıydı. Bu durumda onlara da danışılıyordu, ama belki de formalite olarak. Bu yeni bir şey değildi, ama yeni ve çok önemli olan, Solon’un yeni bir mahkeme yaratmış olmasıydı. Yunanca buna *heliaia* deniyordu, bu da temyiz mahkemesi olarak işlev yapan bir kurumdu. Hep şimdiye dek, bahsettiğim her görevli kendisinin muhatap olduğu bir mahkemeye sahipti ve bu mahkemelere uyan sorunları buralarda çözümlüyordu. Tahminimce, teoride de gerçekte de, bazen eğer birisi bu görevlilerin verdiği mahkeme kararlarından tatmin olmamışsa, nadiren Areopagus’a gidebiliyordu ve Areopagus bu konuda bir şeyler yapıyordu, ama bence genellikle görevlilerin verdiği kararlar son kararlardı ve değiştirilmiyorlardı.

Heliaianın da bir temyiz mahkemesi olarak işlevi vardı. Görevliler tarafından verilen kararlardan tatmin olunmayınca bir *heliaiaya* başvuruluyordu ve karar alınırca mahkemede, önceki kararlar çevrilebiliyordu, dolayısıyla bu mahkemeler çok popülerdi. Tüm Atinalı yetişkin erkeklere açıktı, *thetes* sınıfına dahi. Bu çok yeni bir

olguydu. Oldukça da köktenci bir durumdu, burada en köktenci olan şey, Solon'un öne sürdüğü programdı. Dikkat ederseniz aristokrasinin kimsede olmayan ayrıcalıkla konumunu korumuştı, – aslında burada aristokrasi yerine en zenginlerin konumu demek gerekir, onlar sadece *arkhon* olabiliyordu, bu aslında fakirler için de zor bir konum olurdu. Ama bu yeni kurulan temyiz mahkemeleri normal olarak sadece zenginleri ön planda tutsa da, en fakir Atina vatandaşlarına da açıktı. İşte Solon'un yaptıkları böyle şeylerdi.

Bu mahkemeler, – bakın şöyle işliyordu. Her sene Atinalılar bir panele katılmak için gönüllü olabiliyordu, bunlar da *heliaia* mahkemelerini kurmakla görevliydi; bu panele 6000 Atinalı katılabiliyordu ve her mahkeme konusu ortaya çıktığında, listedeki insanlardan, – bir şekilde jüri için kaç kişi gerekiyorsa –, insanlar seçiliyordu. Bunun Klasik Dönem'de nasıl işlediğini biliyoruz, ama Solon'un zamanında da aynı şekilde işliyor muydu bilmiyoruz. Ama Klasik Dönem'de jüri seçimi bölüştürülüyordu ve bu oldukça karışık bir sistemle yapılıyordu; sisteme göre kimse kimsenin hangi jüriye seçileceğini o ortama girene dek ve mahkeme konusunu duyana dek bilmiyordu, bu da jüride yozlaşmayı engelliyordu.

Bu sistem Solon'un zamanında var mıydı, yok muydu bilmiyorum, ama bu zamanda çok ayrıntılı bir durum da değildi herhalde, ama fikir ortadaydı. Bu tip şeyler düzeltilemezdi ama sıradan Atinalılar veriyorlardı kendi kararlarını. Daha sonraları politik teori üzerine çalışan kişiler demokrasi konusunda tek en önemli gördükleri konuya Atinalılar tarafından ulaşılabileceğini söyleyeceklerdi, doğallıkla eğer Solon'un anayasası yürürlüğe konsaydı, bu tam anlamıyla demokrasi olacaktı. Ancak, gelenekler Solon'un demokrasine karşı kuvvetliydi, 4. yüzyıla baktığımızda, insanların geriye dönük bilgileri olmadığını, ama yine de bazılarının Solon'u demokrasinin kurucusu olarak gördüğünü görebiliriz. Ama bu konuda genel anlayış yanlış değildi, çünkü onların dönemindeki gelenek 5. yüzyıldakiyle aynıydı. Hatta daha az demokratikti; bence bu gelenekler doğru olsalar da, size verdiğim örnekler gibi ölçülüydü.

6. Bölüm : Hoşnutsuzluk ve Anarşi Yılları

Muhteşem Solon o kadar zeki ki, ılımlı olmanın başarı için önemini çok çabuk anlamıştı, bunun püf noktası kimsenin tam olarak tatmin olmayacağını anlamakta yatıyordu; çünkü ne bir taraftakiler, ne de öbür taraftakiler mutluymuştu, dolayısıyla yaptıklarını yok etmek için hemen birileri harekete geçecekti. Bundan dolayı, ortaya koyduğu koşullardan birisi, Atina'nın 10 yıl boyunca kendisinin yasalarını değiştirmeden yürürlükte tutmasıydı ve Atina'daki hayatının ne denli rahatsız olacağını biliyordu, herkes ona gelip, "Sen ne yaptın Solon?" diye sorduğunda gayet rahatsız olacaktı. Böylece kendi kişisel nedenlerinden dolayı şehri terk edip 10 yıl boyunca oraya buraya arazi gezmeye çıktı. Bundan dolayı kafa dinlemiş olsa da, mevzuat konusunda kimsenin ona yardımı olmamıştı; Atina'da Solon'un *arkhon* olmasından bir yıl sonra ciddi bir kavga olmuştu ve kaos gibi bir şey yaşanmıştı.

Teknik olarak yıllarca anarşi hüküm sürmüştü; bu demekti ki, Atina'da o kadar çok anlaşmazlık ve çekişme vardı ki, dokuz *arkhon* bile seçememişlerdi, yıllarca *arkhonsuz* yaşayıp, yıllarca isim veremediler; çatışmalar bu denli ciddiydi. Elimizdeki bilgilere göre, Attika'da bayağı ciddi boyutlarda bölgeselleşme, yani yöreselleşme oluşmaktaydı ve bu dönem için bun önemli bir sorun yaratmaktaydı. Attika'nın farklı bölgelerindeki önemli aristokratların her biri Atina toplumuna kendisini etkin bir kuvvet olarak benimsetmeye çalışmaktaydı ve herkesi tatmin edecek değişiklikler getirmeye çalışıyorlardı, ama rekabet büyüktü. İşleri daha da karıştıran şey bunların hiç birinin de uygun olmadığıydı. Yunanlılar ve Atinalılar tarafından üç birbirine karşı gelen gruplaşma ortaya konmaktaydı.

Şimdi, bu yöreselleşmenin olduğu bölgelere bir bakalım. Bu bölgelere *peralia* denmekteydi ve insanlarına *peralioi* denmekteydi. Günümüzde araştırmacılar *peralianın* Attika'nın güney alanlarını kapsayan bölge olduğunu düşünürler, burası batı sahillerdeki Sunion'dan doğu sahiline kadar uzanır; burada etkin olan aile, size daha önce de bahsetmiştim, Kylon'un taraftarlarını öldüren aileydi, Alkmaionidai ailesi... Aralarında en önemli figürlerden birisi Megakles'di, ki onun hakkında da konuşacağız, kendisi Attika'daki en baskın konumlardan birisini istiyordu. 4. yüzyıldaki antik yazarlara göre, ki onların bu konu hakkında gerçekten ne kadar bilgiye sahip olduklarını bilmek zor, sadece tahmin edebiliriz, ama onların söylediklerine göre, bu insanlar orta halli, ılımlı bir anayasa istiyorlardı. Herhalde kendi istedikleri Solon'un yasalarına çok yakındı.

Bir başka gruba da *pediakoi* adı verilmekteydi ve bunlar Attika'nın orta bölgelerini temsil ediyordu, buraları Attika'nın en iyi tarım arazisine sahipti, tahıl, özellikle buğday çok iyi yetişiyordu ve buradaki en zenginler toprak sahipleriydi. Bunların liderinin adı Lykurgos'tu ve çok eski, birçoklarından daha da eski bir aristokratik aileden gelmekteydi, başkaları gibi bu aile de, Solon'un yeniliklerinden kurtulmak ve eski günlere dönmek istemekteydi. Bunlar da oligarşi taraftarıydı. Üçüncü grup da *diakrioi* adı verilen bir bölgede yaşamaktaydı ve aynı adı taşıyorlardı. Bazı kaynaklar bunlara *hyperakrioi* der; bu konuyu birazdan ele alacağız. Ama aslında şimdi anlatsam iyi olacak. Attika'nın doğu sahilinde bir bölgeydi bu, Diakria denirdi, ama aynı zamanda bunlar *hyperakrioi* olarak da çağrılırdı, adlarını Attika ve Diakria arasındaki bir sıradağdan almaktaydılar, bu kelimenin anlamı da "dağlar ötesi" idi, yani bölgenin coğrafi anlatımından gelmekteydi.

7. Bölüm : Peisistratos, Çok Özel Bir Tiran

Bu grubun lideri Peisistratos adında bir adamdı, asildi ve aslında aristokrattı; hepsi böyleydi de, onun ailesi Peloponnessos'dan yıllar önce buraya büyük göçler sırasında göç etmişti, hani Mikenler'in düşüşü sırasında; bu da bize Atinalılar'ın Attika dışından gelen tüm aristokrat ve önde gelenleri kabul ettiklerini, hatta bağırılarına bastıklarını gösterir. Bundan yüzyıllar sonra Peisistratos buranın ve bu insanların lideri olarak öne çıktı. Bundan sonra çok önemli olacaktı; dolayısıyla hakkında bir kaç söz söylemek iyi olacak şimdi. Çekişmeler sırasında en radikal yolu Peisistratos ve grubu seçmişti. Attika'nın en fakir insanların fikirlerini savunmaktaydılar ve sorunlara istedikleri nitelikte çözümler

getirilsin diye çok savaştılar. Onun güç kazanması normal şartlarda olmuştu. Çok iyi bir savaşıydı ve Atinalılar için birçok başarı kazanmıştı, bunun için de çok saygı görmekteydi, onun hakkında daha sonra çok şey konuşacağız. Antik yazarlar onu en demokratik, en popüler, yani çok demokratik olarak betimlemişlerdi.

İşte bu üç grup, üç ayrı bölgeden ve kendi politikalarıyla gelmekteydi ve her birinin lideri güç için birbiriyle yarışmaktaydı, ama güçleri de hemen hemen aynıydı birbirleriyle, böylece kimse diğerlerinin üstüne çıkamıyordu. Solon geldiğinde ve ortam kimseyi tatmin edemeyecek nitelikteyken, bahsetmiş olduğum gibi, kendisi Peisistratos konusunda endişe duyduğunu belirtmişti; çünkü tiran olma kapasitesinin olduğunu görmüş ve Peisistratos'a karşı başkalarını da uyarmıştır; ama başarılı olmayacaktır varsayımları ve öngörülerini de doğru çıkacaktır. Peisistratos tiranlığı gerçekten Atina'ya getirecekti ve uzunca bir süre o ve oğulları buraya egemen olacaktı.

Megara'daki o savaşa katılmıştı ve en meşhur kahraman olarak o çıkmıştı. Yaralanmıştı, döndüğünde kendisinin tehlikede olduğunu söyleyecekti, düşmanları O'nu öldürmeye çalışacak diye ve toplumdaki kendisi için koruma görevlileri isteyecekti. Tamam diyince herkes, oda çabucak kendi korumalarını kullanarak Akropolis'i ele geçirecek ve Atina'nın başına geçecekti. 561'den 556'ya kadar 5 yıl boyunca Atina'ya hükmedecekti. Bu dönemin ayrıntıları hakkında elimizde çok az bilgi var, ama uygun bir tiran olduğu muhakkak. Kaybeden diğer iki grup ise, kafa kafaya vermeyi başarıp onu aşağı etmek için komplo kurmaya, tiranlığı alaşağı etmek ve Peisistratos'u sürmek için komplo kurmaya başlamıştı. Böylece onu atmaya başarmışlardı. Bir süre boyunca oraya buraya gittikten, bir çok insanla tanıştıktan, başka tiranların ziyaretine gittikten sonra, bir yerden çok ama pek çok para kazanmayı başarmış ve çok zengin olmuştur. Burada önemli olan bu paranın paralı asker için kullanıldığıdır ve bunlar kendisinin toplum tarafından yine kabul edilmesinde etkin olacaktı, ama bu onun ilk restorasyonu olmayacaktı. Bu da diğer iki grup bir araya geldiğinde onu nasıl baştan düşürüleceği konusunda bağlantılıydı, ama zaman içinde bu iki grup da birbirleriyle çekişmeye gireceklerdi. O da aile bağlarını özür olarak alıp bir liderle anlaşmaya girdi.

Eski arkadaşımız Alkmaionidai ailesinden Megakles. Megakles'le bir araya gelip ortak düşmanları Lykurgos ve yandaşlarını attılar ve böylece Peisistratos yeniden tiranlık koltuğuna oturdu. Megakles bundan ne kazandı? Eh büyük adam olmayı garanti altına aldı ve bunun bir kısmı da Peisistratos'un karısı ve çocukları olduğu halde – tahminimce karısı ölmüştü, ilk karısı – daha sonra Megakles'in kızıyla evlendi. Böylece politik bağlar kurmuştu; zaten bu zamanlarda böyleydi, birinin kızını alarak bir yerlere gelirlerdi. İşte böyle. Bundan sonra nasıl Peisistratos yine güç kazanmıştı, hem de ikinci kez ve bunu ancak genel olarak görebiliriz. İnanmak isteyip istemediğinize siz karar verin. Bu hikayeyi bir kaç yerden biliyoruz, ama Aristoteles ve onun *Atina Anayasası* şu şekilde anlatılmaktadır: Peisistratos uzun boylu güzel bir kızı aldı ve onu Athena'ya benzeyecek biçimde giydirdi, sonra onu bir atlı arabaya binip ve Attika'nın kırsal bölgelerinde gezdirdi, oğulları da arabanın yanında koşup, "Athena Peisistratos'u Atina'ya geri getiriyor" diye bağırdı. Eh bu durumda koruyucu tanrınıza karşı gelemezsiniz, değil mi?

Eh, bu durumda herkes el pençe divan durdu ve “selam sana Peisistratos, Athena’nın göz bebeği” dedi. Doğallıkla birçok askerin emrinde olmasının ve Megakles’in de yanında olmasının başarılı olmasında payı büyüktü. Ama işte geri gelmişti ve herhalde her şey yolunda olacaktı, ama bir süre sonra Peisistratos, – durun bir dakika bir şey söylemedim. Peisistratos’un karısı, Megakles’in kızı, eve, babasına ve annesine gidip onlara üzücü hikâyeler anlatmaya başlamıştı, bunlar da kocasının kocalık görevlerini yerine getirmediğini içermekteydi. Nedendi bu? İtici miydi ki karısı?

Hayır, elimizde bu konuda fazla bilgi yok. Ama anlıyoruz ki Peisistratos’u rahatsız eden, oğullarının hükümdarlık sırasını bozmak yani onların tiranlık koltuğuna geçebilmelerini istemiyordu. Megakles tarafından çocukları olmuş olsaydı, büyüdüklerinde hükümdarlığa oynayacaklardı ve oğullarına olan babalık sorumluluğundan başını çok dertlere sokmuştu. Megakles bunu bir hakaret olarak algıladı, yani torunlarının hükümdarlık koltuğuna oturmayacaklarını ve sonunda, tahminimce, Yunanlı bir baba olarak kızına yanlış yapıldığını düşünmeye başladı. Böylece karşıt tarafla bir araya geldi, Peisistratos’u bir kez daha attırdı. İkinci kez sürgüne gönderilen Peisistratos, bir çok yere gidip para başışı topladı, paralı askerler edindi, destek aldığı kişiler daha sonraki olaylarda büyük rol oynayacaktı. Süvari sınıfıyla, atlılarla, Eretria’daki aristokratlarla arkadaş olmuştu, burası Attika’nın hemen batısındaki Euboia Adası’nın kuzeyinde bulunan bir şehirdi.

Hatırlarsanız Peisistratos Attika’nın doğu sahilinde bir yerden geliyordu ve Attika’dan bu bölgelerin kendi karakterleri uzun süre kaybolmayacaktı, bu aslında çok önemli. Deniz ötesinden de çok yardım alacaktı, zenginlik kazanacaktı ve bütün bunlar sayesinde geri gelmek için savaşabilecekti. Bu sefer hile yoktu, tanrıçalar da yoktu. Euboia’ya yakın olduğundan rahat ulaşabildiği Marathon’a geldi, buradan Eretria’daki arkadaşlarıyla durumu kontrol edebiliyordu. Burada atılar için de güzel düzgün bir alan vardı, eminim paralı askerler arasından at sağlamak zor olmamıştı. Bu şekilde kendi güçlerini kurmuştu ve sonra da Marathon’a inmişti, zaten burası kendi memleketi sayılırdı, dolayısıyla tüm hemşehrileri onun yanındaydı; böylece Atinalılar’dan oluşan büyük bir ordu kurmuş oldu ve sonra da içerilere yürümeye başladı, Attika’nın ortasında, Pellini adında bir yere geldiğinde karşıtlarıyla çarpıştı ve savaşta onları yendi, böylece bir kez daha Atina’nın tiranı oldu.

Ama hileyle yaptığı şeylerden birisi de, hükümdarlığı ele geçirdiğinde Atinalıların elinden tüm silahlarını almak oldu, böylece tamamen tiran olarak rejimi ele geçirmiş oldu. Herkesin popüler isteğiyle hükümdarlığı ele geçirdiği açıktı. Ama yine de güç ve hile kullanmıştı ve hükümdarlığını aynı şekilde korumaya devam etmekte kararlıydı. Attika ve Atina’yı hayatının sonuna kadar kontrol altında tutacaktı, ama söylenenlere göre bunu zorbalıkla yapmayacaktı. Hatta, daha sonraki yazarlar, Atina’daki hükümdarlığın, özellikle bahsettikleri son dönemlerindeki devlet sisteminin, *politikos* diye adlandırdıkları, yumuşak, polislin yönetilmesi gerektiği gibi yönetildiği, tiranlığı aslında içermeyen bir yönetim sistemi olduğunu söylerler.

Daha da sonra yazarlar Peisistratos’un hükümdarlığını Atina’nın Altın Dönemi olarak

görürler. Ama bu durumun iki ayrı tarafı vardı. Bunlardan birisi, kendisinin kurduğu tiranlık Atina için daha sonraları olabilecek en kötü şey olacak; ama bunun yanı sıra, bir de Peisistratos'un altında yaratılmış olan çok düzgün bir devlet sistemi oluşacaktı. Bakalım neler yapmıştı, Yaptığı şeyler arasında Solon'un yasalarını iptal etmemek vardı. Kargaşa yüzünden yürürlüğe hiç bir zaman konmamış olmalarına karşın, kimse bunların artık yasa olmadığını da söylememişti. Hatta, Peisistratos rahat bırakmış, hatta ve hatta, bunların uygun şekilde yürürlükte olmalarına izin vermişti. Bir başka deyişle, sanırım 400 kişiyi içeren konsey her sene seçilmeye ve toplanmaya devam ediyordu. Hukuk mahkemeleri gerektiği gibi kurulmaya devam ediyordu; Peisistratos'un asıl yaptığı anayasayı değiştirmek değil, kontrol etmektir. Zannederseniz bunu aslında patronun hükmü olarak görmediklerini düşünmeniz gerek.

Yasaları değiştirmemişti; sadece önemli konuların kendi adamları tarafından kontrol altında tutulmasını sağlamıştı. Bir analogi yaparsak, Floransa'daki Medici Ailesi de böyle hükmetmişti, kendilerini devlet adına lider yapmışlardı. Doğru bu; her zaman yumuşak olamazlardı. Düşmanlarınıza da özen göstermeniz gerekecekti, çünkü başka düşmanlarınız da olacaktı. Peisistratos onunla anlaşmaya gitmeyen, yani onu hoş görmeyen bazı aristokratik ailelerini sürgüne göndererek şehirden atmıştı. Bu dönem hakkında bildiklerimiz arasında var bu, ama tam olarak ne zaman, değil. Alkmaionidai ailesini sürmüştü. Doğallıkla, Megakles'le anlaşmazlığı vardı, dolayısıyla şaşırtıcı değildi ve bunlar olanlara ilgisiz kalmayacak gibiydi, ama yine de ilginç olan şey, elimizde bir yazıt var, bu da Atina'da Peisistratos'un ölümünden sonra oğullarının hükmettiği dönemde açık seçik *arkhon* listesinin olmasıydı.

Şehrin *arkhon*larının isimleri arasında Alkmaionidai ailesinden Kleisthenes de vardı, yani en azından Alkmaionidai ailesi geç dönemlerde Attika'ya geri dönmüştü. Peisistratos belki de özel bir anlayışla hükümdarlığını sürdürmüştü, sürülenler evlerine bir süre sonra geri dönebilmişlerdi, yani iyi olursanız ve Peisistratos'un söylediklerini yaparsanız, bu sık sık olan bir durumdu. Yarattığı ve popüler olan şeylerden birisi de dolaşan hâkimler sistemiydi. Bir başka deyişle, eğer Atina vatandaşıysanız ve hukuki bir durumunuz söz konusu olmuşsa, eski sisteme göre bölgenizdeki en güçlü kişiye gitmekten başka çareniz yoktu ve bu bölgenin aristokratının sorunu çözmesini beklemek durumundaydınız, Hesiodos döneminde bu böyleydi. Solon'un sistemi en azından Atina'daki görevlilere gidilmesini sağlıyordu ve eğer gerekiyorsa karardan memnun değilseniz temyize gidebiliyordunuz, ama ya Sunion'da yaşıyorsanız? Kilometrelerce uzaktaydınız her şeyden ve şehre gelip ihtiyacınız olan adalet nasıl kavuşabilirdiniz bu durumda?

Gezgin yargıçlar sayesinde mahkemeleri insanlara getirmişti ve bunlar yöresel ağalar tarafınca kontrol edilemiyordu, böylece sıradan Atina vatandaşına büyük katkıda bulunmuştu ve bu da çok iyi karşılanıyordu. Ama doğallıkla bunun kendi çıkarlarıyla paralel olması gerekiyordu. Bölgesel liderlerin daha büyümelerini istemiyordu. Bölgesel liderlerin daha fazla büyümelerini istemiyordu. Tiranlıkta sadece bir büyük adama yer vardı bu da tirandı, onun amacı da bölgesel güç sistemlerini kırıp kendine çalışmak ve devleti bir tek olarak bir araya getirmektir, aslında tiran için bu iyi bir şeydi.

Bundan sonra söyleyeceklerim bir az tahmini; elimizde Antik Dönemlerden veri yok aslında, dolayısıyla sorgulamaya açık. Tahminimce kendisine karşı gelen ve aralarında anlaşmaya varamadığı aristokratların bazılarının topraklarına el koymuştu. Bunu aslında şu sebepten söylüyorum. Peisistratos'dan önce büyük toprak sahipleri ve küçük toprak sahipleri ve hiç toprağı olmayanlar arasında büyük farklılıklar vardı, bu da sorun yaratıyordu. Solon'un yaptığı hiç bir şey bu durumu etkilememişti, ama 5. yüzyıla geldiğimizde bahsettiklerimiz hakkında veriler çok fazlaşıyor; bir sürü orta halli aile çiftlikleri, bazıları daha büyük, ama bunların hiç birisi oldukları bölgenin geleneksel karakterinde değil. Ne olmuştu? Ne zaman bu olmuştu? Tahminimce bunu Peisistratos getirmişti ve bu doğruysa, zaten büyük olan popülaritesine katkısı büyük olmalıydı. Antik kaynakların söylediğine göre, yaptıkları arasında çiftçilere yardım ön plandaydı. Yani, çiftçilere ihtiyaçları olduğunda ya para ya da en azından kredi veriyordu, bu da doğallıkla ufak çiftliklerden önce Attika'da devamlı olan bir durumdu.

Borç aldıkları parayla daha fazla toprak satın alabiliyorlardı ve daha bağımsız yapabiliyorlardı. Başka insanlara borçlarını ödeyebiliyorlar ve başarılı olabilmek için bir çok şey satın alabiliyorlardı: mesela, zeytin veya üzüm sıkacak aletler, ya da başka öğütücü veya değirmenler. Borç aldıklarıyla meyve veya zeytin ağaçları dikebiliyorlardı. Bütün bunlar, daha önce olmadığı kadar, Atina'nın tiranlar döneminde eriştiği tarımsal güce ve başarıya doğallıkla katkıda bulunmuştu. İnsanların hoşlanmadığı tek bir şey vardı. Peisistratos Atina tarihindeki ilk devamlı vergi sistemini uygulayan insandı. Tüm üretimden alınan yüzde beş oranında vergi, tüm bu para Peisistratos'a gidiyordu, bu da onu çok zengin yapmıştı, bir de betim ettiğim gibi iyi adam görüntüsü yaratmasına katkıda bulunmuştu.

Böylece kendi politik gücünü ve popülaritesini güvenceye almıştı. Tiranlar vergi koyuyorlardı. Genellikle vergi tiranlık göstergesiydi. Bu tüm tablo değildi. Aristoteles şöyle bir hikâye anlatır, bir gün Peisistratos Attika'da kırsal alanlarda gezerken, herhalde bazen bunu yapıyordu, Hymettos Dağ'ının tepesine çıkmıştı, burası Atina'dan çok uzakta değildi. Oraya bugün de gitseniz, görürsünüz ki orada tarım yapmaya imkân yoktu, Hymettos Dağı'nda bir şey büyümezdi, onun zamanına kadar da çoktan ormanlar kesilmişti. Yani sevimsizdi. Zaten dağlar tarım için uygun yerler değildir, farkındaysanız. Burada bir çiftçi görür ve der ki, "Çiftçi, söyle bana, bu topraklarda ne üretiyorsun." Çiftçi de, farz edin, yamuk yumuk, ters, yaşlı bir adamdı, o da der ki, "Ben çiftliğimde taş üretiyorum, Peisistratos istediği gibi bunun yüzde 5'ini alabilir." Peisistratos buna nasıl cevap verdi dersiniz, kafasını mı uçurdu, onu aya mı fırlattı? "Sen sevimli bir yaşlısın. Bundan böyle senin çiftliğini vergiden arındırıyorum" dedi ve bundan sonra vergiden arındırılmış çiftlik kavramı ortaya çıkmış oldu. Bizans ansiklopedisinde dahi var bu, o zamanlarda bile bu hikâye söyleniyormuş. Yani buradaki çok özel bir tirandı. Gelecek derste onun hegemonyasının kalan kısmını ve oğullarını ele alacağız.

[metin sonu]